

NOGIRONLIGI BO'LGAN O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHNING METOD VA SHAKLLARI

G'anieva Gulrux Tavakkaljon qizi

Alfraganus Universiteti Pedagogika va Psixologiya fakulteti talabasi

E-mail: gulruh.ganieva@mail.ru

Orcid: 0009-0005-8952-4605

Annotatsiya: Ushbu maqolada nogironligi bo'lgan kichik maktab o'quvchilari bilan ishlashda pedagogik metod va shakllardan foydalanish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda ta'kidlanishicha, bunday o'quvchilarda bilishga doir tashabbusning pastligi, motivatsiyaning yetishmasligi hamda mustaqillikning cheklanganligi kuzatiladi. Shu sababli, ta'lim jarayonida faol metod va o'yin shakllarini qo'llash, ijodiy topshiriqlarni asta-sekin joriy etish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ota-ona, logoped va pedagogning qo'llab-quvvatlashi o'quvchilarni rivojlantirishda hal qiluvchi omil sifatida ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: nogironligi bo'lgan bolalar, kichik maktab o'quvchilari, pedagogik metodlar, faol ta'lim, o'yin texnologiyalari, mustaqillik.

Аннотация: В данной статье рассматриваются методы и формы работы с младшими школьниками с ограниченными возможностями здоровья. Отмечается, что у таких детей выявляется низкий уровень познавательной инициативы, отсутствие мотивации и ограниченная самостоятельность. В связи с этим использование активных методов обучения, игровых форм деятельности, а также постепенное введение творческих и поисковых заданий имеет важное значение. Подчеркивается необходимость поддержки со стороны родителей, логопеда и педагога для эффективной коррекционно-развивающей работы.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями здоровья, младшие школьники, педагогические методы, активное обучение, игровые технологии, самостоятельность.

Abstract: This article explores the methods and forms of working with primary school children with disabilities. The study highlights that such pupils often demonstrate a low level of cognitive initiative, lack of motivation, and limited independence. Therefore, the use of active teaching methods, game-based learning, and the gradual introduction of creative and problem-solving tasks is of great importance. The article also emphasizes the role of parental, speech therapist, and teacher support as key factors in fostering effective educational and developmental processes.

Keywords: *children with disabilities, primary school students, pedagogical methods, active learning, game technologies, independence.*

KIRISH.

Ko'plab nogironligi bo'lgan maktab o'quvchilarida bilishga doir tashabbusning past darajasi aniqlangan. Ta'lim faoliyatiga motivatsiyaning yo'qligi bilan bir qatorda, bolada mehnat qobiliyati va mustaqillik ham pasayadi. Shu sababli, faol ta'lim shakllari, metodlari va usullarini izlab topish va qo'llash pedagog faoliyatida korreksion-rivojlantiruvchi jarayon samaradorligini oshirishning eng maqbul vositasi hisoblanadi [1].

Nogironligi bo'lgan bolalar uchun maktab ta'limining maqsadi, muayyan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashdan tashqari, bolaning salohiyatini kengaytirish va rivojlantirishdan iboratdir. Qulay shart-sharoit va muhit tufayli o'quvchi o'z tabiiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishi mumkin [4].

Tabiiy o'yin muhitida, ya'ni bosimning yo'qligi, har bir bola o'zini va o'z o'rnini topishi, tashabbus va individualligini namoyon etishi, o'z qiziqishlarini erkin amalga oshirishi mumkin bo'lgan sharoitda, aynan qobiliyat va ta'lim ehtiyojlari ushbu maqsadlarga erishishning optimal omiliga aylanadi. Ta'lim jarayoniga faol metodlarni kiritish darsda ham, darsdan tashqari mashg'ulotlarda ham, jumladan nogironligi bo'lgan bolalar uchun ham shunday muhitni yaratish imkonini beradi [4].

MATERIAL VA METODLAR.

Nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun mashg'ulot mazmunini tanlashda, eng avvalo, o'quv materialining mavjudlik tamoyiliga amal qilish lozim, ammo materialni ortiqcha soddalashtirish ham mumkin emas.

Mazmun bolalarning psixik va intellektual imkoniyatlariga hamda ularning ehtiyojlariga mos bo'lsa, ta'lim faoliyatini faollashtirishning samarali vositasiga aylanadi [1].

Ta'limning eng muhim vositalaridan biri – bu metodlardir. Aynan turli metodlardan foydalanish orqali ta'lim mazmuni amalga oshiriladi [3].

Qidiruv-tadqiqot metodlari guruhidan foydalanish o'quvchilarda bilishga doir faollikni shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, muammoli ta'lim metodlarini amalga oshirish uchun yetarli darajada yuqori daraja talab qilinadi, bu esa o'quvchilarga berilgan ma'lumotlardan foydalanish, topshiriq yechimini mustaqil topish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Afsuski, barcha nogironligi bo'lgan kichik maktab o'quvchilari bunday ko'nikmalarga ega emas. Demak, ularga o'qituvchi, logoped o'qituvchi va ota-onalarning qo'shimcha yordami zarur bo'ladi. Nogironligi bo'lgan o'quvchilarda, xususan, psixik rivojlanishi sust bolalarda mustaqillik darajasini oshirish juda muhimdir. Ta'lim jarayoniga ijodiy yoki izlanish

faoliyati elementlarini asta-sekin kiritish, ya'ni avval ularning bilishga doir faolligi ma'lum darajada shakllangandan keyingina joriy etish mumkin [3].

Faol metodlarning bir turi – o'yin metodlari bo'lib, ular juda moslashuvchan hisoblanadi, hatto turli yosh guruhlari va turli hayotiy sharoitlarda ham qo'llanadi. Masalan, agar bola uchun odatiy va sevimli faoliyat shakli o'yin bo'lsa, unda ta'lim jarayonini tashkil etishda aynan shu shakldan foydalanish kerak. O'yin bilan ta'lim-tarbiyaviy jarayonni birlashtirib, ya'ni ta'limiy maqsadlarga erishish uchun faoliyatni o'yin shaklida tashkil qilish maqsadga muvofiqdir. Demak, o'yinning motivatsion imkoniyatlari nutqida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar, ayniqsa nogironligi bo'lgan kichik maktab o'quvchilari uchun maktab dasturini samaraliroq o'zlashtirishga yordam beradi [1].

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Nogironligi bo'lgan kichik maktab o'quvchilari bilan ishlashda turli metod va usullarning samaradorligi nafaqat metodning mazmuniga, balki ularni qo'llash uslubiga ham bog'liq. Nogironligi bo'lgan kichik maktab o'quvchilari bilan ishlash jarayonida pedagog turli usullardan foydalanishi mumkin. O'qituvchi ta'lim mazmuniga va o'quvchilarning bilish imkoniyatlariga mos keladigan metodlarni tanlaydi. Bu esa o'quvchilarning bilishga doir faoliyatini faollashtirishga yordam beradi [2].

Nogironligi bo'lgan o'quvchilarning faoliyatini rag'batlantirish uchun quyidagi faol metodlardan foydalanish mumkin:

Signal kartochkalaridan foydalanish. (Kartochkaning bir tomonida ijobiy, ikkinchi tomonida esa salbiy belgi bo'ladi; tovushlarga ko'ra rangli doiralar, harflar tushirilgan kartochkalar). Bola topshiriqni bajarayotganda uning to'g'riligini baholash zarur. Bu kartochkalarni boshqa mavzularni o'rganishda ham qo'llash mumkin, ular yordamida o'quvchilarning bilimlari tekshiriladi va o'zlashtirilmagan joylari aniqlanadi. Qulaylik shundaki, har bir bolaning faoliyati darhol ko'rinib turadi.

Doskaga qo'shimchalar (harflar, so'zlar) qo'yish. Topshiriqni bajarish, krossvord yechish kabi jarayonlarda qo'llaniladi. Bunday raqobat o'quvchilarga yoqadi, chunki kartochkasini doskaga biriktirish uchun savolga to'g'ri javob berish yoki topshiriqni boshqalardan yaxshiroq bajarish kerak bo'ladi.

"Xotira tugunlari". Mavzuni o'rganish jarayonida muhim jihatlarni tuzib chiqish, yozib qo'yish va doskaga ilish orqali esda saqlash osonlashadi. Ushbu usul har qanday mavzuni yakunlashda, mustahkamlash va xulosa chiqarishda qo'llanilishi mumkin.

Ko'zlarni yumib materialni idrok etish. Mashg'ulotning muayyan bosqichida qo'llanib, eshitish idrokini, e'tibor va xotirani rivojlantiradi; o'quvchilarning

emotsional holatini o'zgartiradi; jismoniy tarbiya mashg'ulotidan keyin yoki murakkab topshiriqdan so'ng bolalarni yangi faoliyatga tayyorlashga yordam beradi.

Taqdimot va uning qismlaridan foydalanish. Zamonaviy kompyuter texnologiyalarini ta'lim jarayoniga qo'llash o'qituvchi ishini samaraliroq va unumliroq qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari an'anaviy usullarni to'ldirib, o'qituvchi va boshqa ta'lim jarayonidagi ishtirokchilar o'rtasidagi hamkorlik imkoniyatlarini kengaytiradi. Power point dasturi qulay vosita bo'lib, unda rasm, raqamli foto, matn, shuningdek, musiqa va ovozli izohlarni joylashtirish mumkin. Bu jarayonda bolalarning ko'rish, eshitish va motor xotiralari birgalikda ishlaydi. Natijada markaziy asab tizimida barqaror vizual-kinestetik va vizual-audio aloqalar shakllanadi. Ular asosida bolalarda to'g'ri nutq malakalari rivojlanadi va nutqini nazorat qilish odati hosil bo'ladi. Multimediyali taqdimotlar mashg'ulotlarni yanada ko'rgazmali qiladi, o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, logoped-o'qituvchi va bola o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi. Slaydlar ketma-ket paydo bo'lishi tufayli bolalar mashqlarni yanada diqqat bilan va to'liq bajaradilar. Animatsiya va kutilmagan elementlar korreksion jarayonni qiziqarli va ta'sirchan qiladi [5].

XULOSA.

Nogironligi bo'lgan bolalar bilan ishlashda pedagogik jarayonni samarali tashkil etish, ularning ta'limiy, tarbiyaviy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, maxsus ehtiyojli bolalar ta'limida faollikni oshirishga qaratilgan metod va usullarni qo'llash katta samara beradi. Signal kartochkalari, doskaga qo'shimcha topshiriqlar joylashtirish, "xotira tugunlari" kabi metodlar o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi, bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi va o'quv jarayoniga qiziqishni oshiradi. Shuningdek, bu metodlar o'qituvchi va bola o'rtasida samarali muloqot vujudga keltiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, xususan multimedia taqdimotlaridan foydalanish o'quvchilarni vizual, eshitish va kinestetik jihatdan faol ishtirok etishga undaydi, ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi. Bu esa nafaqat nutqiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki bolalarda mustaqillik, tashabbuskorlik, ijodkorlik va ijtimoiy moslashuvchanlikni kuchaytiradi. Xulosa qilib aytganda, nogironligi bo'lgan bolalar ta'limida faol metodlar va zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirish o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, bolalarning shaxsiy imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqaradi hamda ularning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga mustahkam zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Багаева, Г. Н. Социальная работа с семьей ребенка с ограниченными возможностями / Г. Н. Багаева, Т. А. Исаева. – Москва: ВЛАДОС, 2005. – 451 с.
2. Большакова, Ю. В. Психолого-педагогические особенности сопровождения детей с ограниченными возможностями здоровья в инклюзивном образовательном пространстве / Ю. В. Большакова. – Москва: Педагогика, 2002. – 349 с.
3. Выготский, Л. С. Основные проблемы дефектологии // Том 5 из собрания сочинений в шести томах / Л. С. Выготский. – Москва: Педагогика, 1982.
4. Лапшин, В. А. Основы дефектологии / В. А. Лапшин. – Москва: Просвещение, 1991.
5. Щепко, Е. Л. Психодиагностика нарушений развития / Е. Л. Щепко. – Москва: Академия, 2000. – 410 с.